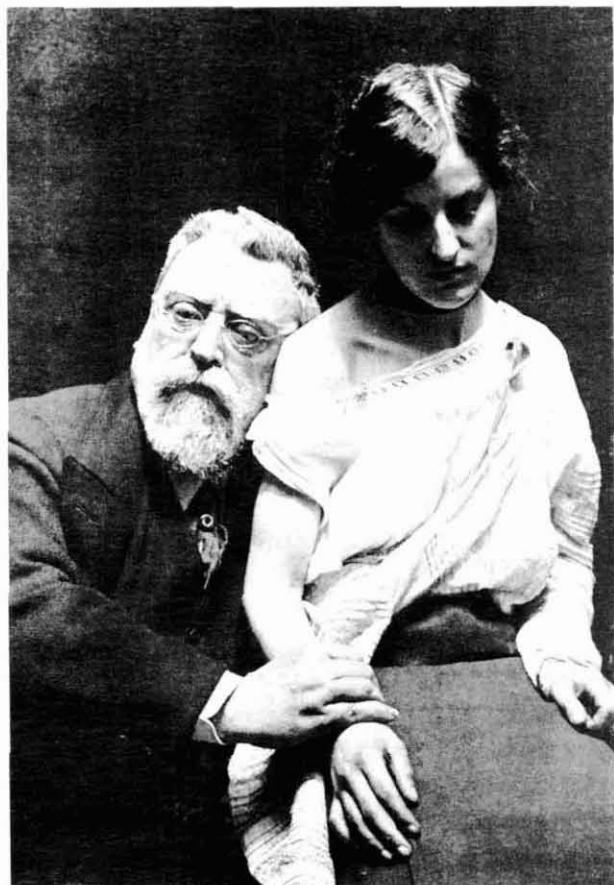

El doctor Jaume Ferran i Clua. Breu esbós biogràfic

Dra. M. Pilar Rivera Garcia

El doctor Ferran atenent una pacient.

A Corbera d'Ebre, la Terra Alta, exercia la professió de metge-cirurgià a mitjans del segle XIX, un home íntegre, un metge rural anomenat Joan Ferran, pare d'un nen, Jaume Ferran i Clua, després el cèlebre savi i bacteriòleg Dr. Ferran, nascut a Corbera el dia 2 de febrer de 1852.

Permeteu-me que, entre tots els escrits que existeixen entorn de la seva persona, hi afegeixi alguna petita història que he llegit sobre la seva vida al medi rural i, sobretot, durant el temps que va exercir com a metge rural, professió que comparteixo i per la qual sempre va sentir un gran respecte i enyorança.

El nen va aprendre a Corbera les primeres

lletres, després el varen ingressar a l'internat del col·legi de Sant Lluís de Tortosa, on ja va revelar molta afecció i gran habilitat pel dibuix. El batxillerat el va acabar a l'Institut de Segon Ensenyament de Tarragona, obtenint, amb nota d'excel·lent, el títol de Batxiller en Arts, denominació que llavors es donava, als documents oficials, al diploma acadèmic del grau d'ensenyament mitjà.

Diuen que tan aviat com es trobà en possessió d'aquest títol i en situació de triar carrera, va sorgir un petit conflicte familiar, Jaume volia ser metge; acostumat de sempre a veure el seu pare fent cures, visitant i diagnosticant malalts, en fi, resolent els problemes que sorgien en aquella època al medi rural; el seu pare, d'altra banda, es mostrava més partidari de que es dediqués al comerç, que fos enginyer o advocat, però finalment el fill i nét de metges va seguir la tradició familiar.

Va començar els estudis de la carrera de Medicina a la Universitat de Barcelona l'any 1868, i es va llicenciar el 9 de desembre de 1873 amb les qualificacions més brillants. Al mateix temps va cursar la carrera de Ciències Físico-naturals, amb nota d'excel·lent, potser per donar una mica de satisfacció al seu pare, el qual, com molts professionals, pensava en un futur més brillant pel seu fill.

Els anys de metge rural

Va escriure en la biografia publicada pel Dr. José Álvarez-Sierra, que prenent apunts per a un article que pensava publicar en una revista mèdica sobre el doctor Ferran, durant la primavera de 1929 a les preguntes de: Està satisfet de la seva obra? i Quina és l'època de més gran felicitat? El doctor Ferran respongué ràpidament: Estic satisfet de tota la meva tasca, tanmateix l'època més feliç va ser en la meva joventut, quan essent un desconegut vaig actuar com a metge titular al Pla del Penedès. Durant aquest període s'especialitzà en oftalmologia degut a la gran quantitat d'afeccions oculars que

acudien a la seva consulta; en aquell temps eren molt freqüents les malalties infeccioses i també les que afectaven el globus ocular, que moltes vegades deixaven la ceguesa com a seqüela: La seva fama aviat es va estendre, acudint nombrosos malalts oculars a la seva consulta.

El consultori de Tortosa

Des del Pla del Penedès es va traslladar a Tortosa, ciutat d'uns 25.000 habitants, amb nombroses fàbriques de pell adobada, corderia, sabó i teixits de palma i espart. Ben aviat, adonant-se de les necessitats sanitàries d'aquelles comarques, va decidir instal·lar un consultori públic dotat dels instruments més moderns; la primera cataracta que es va operar a Tortosa la va operar el Dr. Ferran; i com fos el seu propòsit, ben aviat va ser un centre dotat de tota mena de serveis clínics, organitzant més tard un laboratori d'anàlisi clínics, el primer, i d'investigacions bacteriològiques.

A Tortosa va fer una gran amistat amb l'astrònom Landerer, que l'introduí en l'estudi i lectura de revistes científiques estrangeres, afeccionant-se al maneig del microscopi. Li varen cridar força l'atenció els treballs de Pasteur, i degut a la influència que exerciren en ell, es va dedicar a la investigació bacteriològica. Ferran també es va fer fotògraf per aquell temps, com gairebé tots els genis es sentia atret per tots els avanços científics i tècnics, però no un fotògraf rutinari i vulgar, sinó un fotògraf científic, publicant en col·laboració amb el seu ajudant J. Paulí un opuscle sobre la «Instantaneïtat en Fotografia», obra en la qual es detalla la preparació d'emulsions en gelatina, pel revelat de les plaques; vuit anys després se li va ocórrer la mateixa idea a Andrea a París, i posteriorment la casa alemanya Yung va prendre la patent; de la seva banda la casa Kodak utilitzava el mateix procediment i va poder guanyar el plet contra l'empresa alemanya en demostrar que la patent no tenia valor legal, ja que existia el llibre del Dr. Ferran, amb més de vuit anys d'antiguitat.

Tots aquests coneixements de fotografia ajudaren el Dr. Ferran a aplicar noves tècniques de laboratori per obtenir mitjans de cultiu i l'any 1882, després d'un període d'investigacions en el qual ell mateix va construir diferents aparells (estufes, fioles, matrassos), va començar a realitzar cultius i amb ells les primeres vacunes, i va obtenir les primeres a Espanya contra diferents

epizooties, o malalties pròpies dels animals que tantes pèrdues econòmiques produïen i produïen encara en l'actualitat, com per exemple el rouget dels porcs i el carboncle, donant-li tanta fama que venien des de Llevant, Aragó, Navarra, Palma de Mallorca i la resta de Catalunya. Com a resultat d'aquests treballs va publicar un article titulat «Memòria sobre el parasitisme microbià» a la Reial Acadèmia de Madrid, resultant premiat.

Descobriment de la vacuna contra el còlera

Durant aquest temps el còlera assolava Europa, i el francès Breant va instituir un premi de cent mil francs or per a qui ajudés a resoldre aquest problema del morbo asiàtic; molts bacteriòlegs que envoltaven el Dr. Pasteur es mobilitzaren sense cap resultat. El 1884 el còlera atacà Marsella; el municipi de Barcelona, tement una invasió deguda la proximitat geogràfica, va enviar una comissió de metges per estudiar el cas, i per això va obrir un concurs, adjudicant la plaça al Dr. Ferran, el qual es va instal·lar a Marsella, a l'hospital Pharo, acompanyat del seu ajudant tortosí Paulí, i ja que era molt pràctic en l'elaboració de cultius en poc temps va cultivar i estudiar el bacil vírgula del còlera morbo asiàtic. Considerant acabada la seva missió, retornà a Tortosa i s'instal·là altre cop al seu laboratori; allí observà que el cultiu era mortal ingerit oralment pels conillets d'Índies, però gairebé no produïa alteracions locals si s'injectava, i va arribar a la conclusió de que les injeccions de cultiu no eren letals, ans immunitzaven; a les seves mans era doncs la tan esperada vacuna; convençut de que efectivament havia obtingut la vacuna s'injectà ell mateix, va repetir la dosi i al cap de deu dies es va prendre unes gotes del mencionat cultiu, no apareixent la malaltia, repetint la mateixa experiència amb el seu ajudant, després amb la seva filla i més tard amb tots els seus familiars, i sempre la vacuna va resultar eficaç. Comunicà els resultats d'aquestes experiències a la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona i a la Académie des Sciences de París l'11 de febrer i l'11 de març respectivament.

Mesos després va tenir l'oportunitat d'aplicar el seu descobriment, el còlera es propagà a València durant la primavera de 1885, essent les autoritats sanitàries valencianes les que demanaren al Dr. Ferran que fes servir la seva

vacuna en aquesta zona; el treball obtingué resultats molt satisfactoris, ja que es va demostrar l'eficàcia d'aquesta vacuna que es va aplicar a més de 50.000 persones, algunes d'elles vacunades dues o tres vegades, practicant més de 200.000 injeccions a les localitats d'Alzira, Lliria, Alcalà de Gisbert, Vilanova de Castelló i altres petites poblacions. Obtenint com a resultat la solució del problema, com ho acrediten les estadístiques, perfectament legalitzades per les autoritats locals i notaris que donen fe de la seva autenticitat.

Tanmateix, durant un temps el comunicat del Dr. Ferran fou considerat amb escepticisme a les comunitats científiques estrangeres, essent intent de plagi per algun bacteriòleg estranger i perseguit al nostre país, principalment pel llavors ministre de la governació D. Francisco Romero, el qual, influït suposo per les enveges d'altres professionals, li va prohibir que preparés la vacuna i que continués provant-la.

Aquesta actitud fou la causa de que el còlera es continués propagant, produint noves epidèmies i nombroses víctimes, mortals la majoria, les quals segurament s'haguessin pogut evitar, durant les nombroses epidèmies que es presentaren entre 1885 i 1914.

Si s'estudien els informes de les diferents comissions oficials que es crearen per estudiar els efectes d'aquesta vacuna, hom pot observar un

gran desconeixement del mètode científic, contradiccions, alguns d'ells condemnant el mètode i la doctrina per ser les vacunes ofensives per a l'individu; penso que són una ofensa per a la història de la ciència al nostre país i el seu objectiu fou més el desprestigiar que no pas estudiar d'una manera seriosa i rigorosa la nova tècnica.

Una prova de l'eficàcia de la vacuna és el fet que va succeir durant la guerra de 1914, apareixent als Balcans una terrible epidèmia de còlera i afectant aquesta a centenar de soldats; les comissions de sanitat dels exèrcits es decidiren a fer servir la vacuna de Ferran, apaivagant-se ràpidament l'epidèmia; aquest fet consta perfectament detallat als Annals de l'Institut Pasteur. Per la qual cosa, a mesura que passaren els anys, es va demostrar que la vacuna anticolèrica ferraniana era una realitat científica i es va reconèixer el mèrit del seu descobriment.

El laboratori municipal de Barcelona

L'any 1886 la ciutat de Barcelona es trobava en unes condicions higièniques desastroses, així com la falta d'infraestructures sanitàries, unides a l'arribada d'una població flotant i un port amb gran activitat; era un immillorable caldo de cultiu per a les nombroses malalties contagioses de l'època. Essent llavors alcalde el Sr. Rius i Taulet, va emprendre una campanya d'higienització, neteja i sanejament de la ciutat, creant

Placa que recorda el lloc on nasqué el doctor Ferran.

per a aquesta finalitat el Laboratori Municipal de Barcelona. El nom del Dr. Ferran gaudia ja d'un merescut prestigi, i començava a ésser considerat un savi dins i fora d'Espanya; va designar per a la seva direcció al Dr. Ferran, la qual cosa dugué a terme amb especial solvència; a aquest període corresponen un gran nombre de descobriments dins de la microbiologia, ja que aquest centre es va convertir en poc temps en un laboratori on es formarien alguns importants investigadors del nostre país.

A més, gràcies a la seva iniciativa es varen crear els serveis de desinfecció, control d'aigües, aliments alterats, va inspeccionar la neteja a les vies públiques, inspecció sanitària d'escriptoris, fondes, hotels, teatres, cafès, etc. Tot això actualment ens sembla normal i lògic, però en aquell temps no existia una Llei o, com es va dir més endavant, Instrucció General de Sanitat, fins a 1904, i el desordre des del punt de vista sanitari era cosa sabuda, depenent de la voluntat política del moment el preocupar-se per aquests temes o uns altres.

L'aportació del Dr. Ferran a la bacteriologia no es va centrar solament en l'estudi del còlera i, com hem vist, la preparació de diferents vacunes contra epidèmies que afecten la indústria ramadera, sinó que vers l'any 1887 va realitzar les primeres proves de vacunació antitífica. El 1890 simplificà, mitjançant un mètode suprain tensiu, la vacunació antiràbica ja existent del Dr. Pasteur, creant el primer institut antiràbic espanyol a Barcelona, després del de Pasteur. El 1899 va anar a Oporto a estudiar l'epidèmia de pesta bubònica, preparant la primera vacuna. També va estudiar la bacteriologia de la diftèria, tètanus, tuberculosi, aportant sempre coneixements innovadors que permeteren fabricar vacunes, millorar les ja existents o augmentar els coneixements sobre elles.

El Dr. Ferran era senzill i poc afeccionat a títols i distincions, al llarg de la seva vida li varen oferir condecoracions, però les rebutjà. En una visita que li feu el rei Alfons XIII, aquest li oferí un títol i el Dr. Ferran refusà acceptar-lo.

L'any 1927 va ser convidat pel govern de la República Argentina a prendre part a les deliberacions del Primer Congrés Panamericà de la Tuberculosi, les sessions del qual tingueren lloc a la ciutat de Còrdova. Malgrat la seva edat avançada i trobar-se malalt, va voler acceptar aquesta invitació, corresponent amb la seva

Passeig del Dr. Ferran a Corbera d'Ebre.

presència a les moltes proves d'afecte, respecte i simpatia de la professió mèdica sud-americana, i allí rebé una de les satisfaccions més grans de la seva vida, ja que va ser rebut per metges de tot el món que reconeixien en ell al gran metge i bacteriòleg que havia vençut el còlera.

A la Sagrera, llavors un barri formós i tranquil de Barcelona, visqué el savi els seus darrers anys, a la seva casa familiar, el seu laboratori i el seu jardí.

Com tots els grans homes, era indulgent envers les faltes i defectes del proïsme, perdonant tots els que li havien fet mal, essent incapaç de rancúnies de cap mena. Quan la mort el sorprengué tenia en preparació uns estudis sobre un sèrum preventiu contra la malària, malaltia que tantes morts ocasiona actualment en els anomenats països del Tercer Món.

Vull agrair-vos, als lectors d'aquesta petita referència a la seva biografia, el vostre temps, i al mateix temps que com a veïns de la seva terra natal, en certa manera els seus veïns, siguem narradors de la seva gran obra com a bacteriòleg i metge, però també de la part de la seva vida que compartí amb els habitants de la nostra Terra Alta, fent-nos sentir si es possible, tant a nosaltres com als nostres fills, una mica més orgullosos; estic ben certa de que li devem.